

ZAGREBAČKO I BEOGRADSKO ZIMSKO LJETOVANJE VLADANA DESNICE

Iva Tešić

UDK: 655.41:821.163.42-31Desnica, V.“195“

Izvorni znanstveni rad

Sažetak: Cilj rada je da se uporednom analizom dve verzije Desničinog romana *Zimsko ljetovanje* – zagrebačkog (1950.) i beogradskog (1957.) – ukaže na njihove međusobne razlike, kao i na oprečne reakcije koje je u dvema književnim sredinama isprovociralo objavljivanje ovog dela. U fokusu rada biće redakcija i recepcija „knjige kojoj je nepravедно pripisano u grijeh više nego što ona zasluđuje uistinu“ (R. Trifković), a tim povodom ukazaćemo i na to do koje mere odnos prema ovom književnom tekstu otkriva status ondašnje književne kritike – značaj njene društvene uloge, ali i njenu podređenost i zavisnost od ideološko-političkih postulata. Osim toga, osvrnućemo se i na Desničine pokušaje da se odbrani od nasrtaja, koji, osim što govore o piščevom nepovoljnom položaju, osvetljavaju njegov poetički credo.

Gljučne riječi: *Zimsko ljetovanje* (1950.), *Зимско љетовање* (1957.), Vladan Desnica

Oživeti stvarnost znači dati potpunu iluziju o stvarnosti, koristeći običnu logiku činjenica, a ne doslovno ih prepisivati u haosu njihovog redosleda.
(Gi de Mopasan)

Priča o zagrebačkom i beogradskom *Zimskom ljetovanju* nije samo priča o sudbini jednog romana – ona neizostavno uključuje i osvrt na sudbinu jednog pisca, dok istovremeno, šire gledano, omogućava (takoreći podrazumeva) uvid u ideološke, društveno-političke i kulturne prilike u Jugoslaviji polovinom XX veka. Stoga je, ovim povodom, neophodno podsećanje na izvesne detalje koji su ključni za njeno razumevanje.

Zimsko ljetovanje je Desničin roman prvenac, objavljen 1950. godine u Maloj biblioteci zagrebačke „Zore“, koju je uređivao Gustav Krklec. Reakcije na ovu knjigu usledile su ne- očekivano brzo¹ – svega nekoliko dana nakon izlaska iz štampe, Joža Horvat u *Književnim*

¹ Vladan Desnica će se osvrnuti i na ovaj neobičan detalj, koji je odudarao od uobičajne kritičarske prakse: „Kod nas redovno knjige, pa i dobre knjige, čekaju po sedam i osam mjeseci na recenziju ili prikaz. U ovome slučaju nije išlo tako. Bilo da je Joža Horvat htio time da inauguriра novu, kulantniju praksu u 'kritičarskom servisu', bilo da je htio da predusretne i pokoleba druge, eventualno suprotne kritike moje knjige, napis Jože Horvata štampan je u Beogradu u broju 26. Književnih novina. sama tri ili četiri dana poslije nego što se knjiga pojavila u knjižarama u Zagrebu“ (Vladan DESNICA, „O jednom gradu i o jednoj knjizi“, u: *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001., 117–132, 125) (podcrtala I. T.).

novinama objavljuje negativan prikaz, ističući kako je roman nezanimljiv i nerazumljiv, a u njemu sve „jadno, prljavo, sitno, žalosno i mračno“².

Kako je Desnica napomenuo nekoliko godina kasnije, knjiga je dočekana

spremnom i neobično prijekom kritikom Jože Horvata, koji je, bez pretjeranog udubljenja u materiju, pokušao da knjigu likvidira (...) Žestina tog napisa dala je intonaciju onima koji u sličnim prigodama netremice gledaju kakav mig ili znak „odozgo“, a osupnula i ušutkala one koji su možda imali drukčije mišljenje o knjizi.³

Prema rečima Čede Price, „palo je na račun *Zimskog ljetovanja* dosta zajedljivih kritičarskih mišljenja“⁴. Desnica je optuživan za nerealistično pripovedanje, kojem nedostaju „pozitivni junaci“, „perspektiva“ i „svetli momenti“; zamerana mu je zalutalost u teme koje nisu deo aktuelnog trenutka, a sve to rezultiralo je orkestriranom hajkom, kojom se „htjelo obračunati s jednom knjigom i njenim autorom, postaviti a priori jednu, više osudu, nego kritiku umjetničkog postupka i same knjige“⁵.

Usledila je lavina negativnih komentara, koji nisu imali veze isključivo sa pomenutim romanom – kritika se obušila i na njegovog autora. Tekstovi Jože Horvata i Marina Franičevića zaista su „dali intonaciju“ svim naknadnim interpretacijama *Zimskog ljetovanja*, stvorivši opšte neraspoloženje prema autoru i njegovom romanu. Tako su prikazi Vlatka Pavletića⁶, Živka Jeličića, Riste Trifkovića, Srećka Diane i Ante Velzeka ostali zanemareni i bez šireg odjeka.

Vreme „snažne ideologiziranosti javnog diskursa“ odrazilo se i na književno-kritičku perspektivu, tako da je nakon prvog, zagrebačkog izdanja, „Ideologija (...) obilježila recepciju romana i kritičku diskusiju o njemu“⁷.

Prema rečima Dušana Marinkovića, „ni kritici nije bilo jednostavno“. Trebalo je vrednovati delo čija tematika nije ratna, premda je radnja smeštena u ratno doba, što je „načelno bilo zazorno, jer je tema rata prošla već svojevrsnu literarnu i izvanliterarnu kanonizaciju: ona se sagledavala ne samo kao ratna nego kao tema narodnooslobodilačke borbe“⁸.

Zimsko ljetovanje nije odudaralo samo tematikom od većine dela koja su se bavila ratom, već i s obzirom na gradnju fabule, odabir likova, ali i prikazivanje njihove „životne

² Jože HORVAT, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, *Književne novine* (Beograd), god. III, 27. 6. 1950., 26.

³ V. DESNICA, „O jednom gradu i o jednoj knjizi“, 117–132, 125.

⁴ Čedo PRICE, „Ne traži čovjek temu, već tema čovjeka (Uz knjigu *O lupine na suncu* Vladana Desnice)“, *Krugovi*, 2/1952., 181.

⁵ *Isto*.

⁶ Čedo Price istaći će da je kritika Vlatka Pavletića „spasila *Zimsko ljetovanje* od krivog tumačenja“ (*Isto*). Uprkos činjenici da je ostala zanemarena, Pavletićeva (uz Trifkovićevu) predstavlja jednu od dve najafirmativnije kritike, pisane sa najvećom blagonaklonošću. Posebnu pažnju Pavletić je posvetio otkrivanju specifičnosti Desničinih pripovednih postupka, upućujući na „djetinje čuđenje“ kao svojevrsan pripovedačev manir, na njegovo raspricavanje i detaljisanje (koji nisu „slatko čakulanje“, već „proračunata tehnika“), ali i neobično posezanje za tehnikom filmskog kadriranja zarad poentiranja/naglašavanja univerzalnog karaktera pojava o kojima piše. Pedantnost, minucioznost, proračunatost, hipertrofiranje sitnih detalja do simbola i intelektualizam jesu neka od elementarnih svojstava ovog stvaraoča, koji je uneo „u našu posleratnu književnost umjetnički metod“ (Vlatko PAVLETIĆ, „Krug se zatvara. *Zimsko ljetovanje* – zrelí prvijenac Vladana Desnice“, u: *Analiza bez koje se ne može*, Zagreb 1961., 246–265).

⁷ Zoran KRAVAR, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice pod ideološkokritičkim lećama“, u: *Desničini susreti 2010.: zbornik radova* (ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2010., 9–18, 9.

⁸ Dušan MARINKOVIĆ, „Književna kritika i *Zimsko ljetovanje*“, u: *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 66–69, 66.

filozofije⁹. Najoštrija optužba ticala se indiferentnosti autora i njegovih junaka prema ratnim dešavanjima. Zlatko Posavac je, s tim u vezi, izjavio sledeće:

Rat velikih razmjera odvija se u neposrednoj blizini svih tih ljudi (likova), a istovremeno golem, krvav i užasan u cijelom svijetu. No za te ljude rat i naša revolucija kao da nisu postojali. Oni su trajno zaokupljeni samo svojim malim brigama, svakidašnjicom i navikama, a rat, koji ih je slučajno ostavio po strani ili samo djelomično zahvatio, doživljuju tek kao nešto što se odnekud izvana, nepoznato i nepozvano, plete u njihove odavno ustaljene živote. Upravo na toj besmislenoj, tragičnoj i pomalo glupoj sljepoći ljudi razvija Desnica svoje djelo želeći pokazati ogroman nesrazmjer između života toga kao udaljenog, izoliranog, majušnog svijeta, postrance, u kojem se ništa ne događa i gdje se naprosto živi i životari, (...) i svega onog velikog zbivanja sudbonosnog za svijet za koji ta lica ili uopće ne znaju ili neće da znaju¹⁰.

Desničino navodno ignorisanje „svega onog sudbonosnog za svet“, dovelo je do zaključka da je tema *Zimskog ljetovanja* politička i nacionalna nezainteresiranost (Posavac) i da ti i takvi Desničini Smiljevci ne mogu postojati u Jugoslaviji (Franičević).

Na sudbinu ovog romana uticala je recepcija *Olupina na suncu*, zbirke pripovedaka objavljene 1952. godine. Povoljniji prijem i veća naklonost s kojom je dočekan knjiga bili su povod za ponovni osvrt na *Zimsko ljetovanje*. Blagonaklone kritike Aleksandra Tišme, Jure Kaštelana¹¹, Marjana Matkovića i Čede Price ocenile su dotadašnje napade na Desnicu kao neloyalne, nepravedne, nezanimljive, prljave i neosnovane. U *Letopisu Matice srpske* Tišma iznosi stav da je kritika Desničinu prozu „primila više neloyalno nego nepovoljno:

⁹ Desnici je zamerana neumerenost u humoru i ironiji, koja ne priliči temi romana, uz opasku da „neopozivo zaziđu jedan pejzaž i jedan svet u nesreću, smrt i izgubljenost, u egoizam i otuđenost, u strašnu besperspektivu“ (Miodrag MAKSIMOVIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice u izdanju ‘Kosmosa’“, *Politika* (Beograd), god. LIV, br. 15811, 13. 5. 1957., 15).

Takođe, spoočitavana je rezigniranost junaka, njihova začaurenost, bespuće, „životinjski egoizam“, zbog čega je roman kvalifikovan kao „putovanje kroz jednolike i sumorne predele ljudske patnje“, koje stvara „utisak čudnog, nesvakidašnjeg doživljaja“ (Predrag S. PEROVIĆ, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje* (Kosmos, Beograd, 1957)“, *NIN* (Beograd), br. 348, 1. 9. 1957., 9). O animalnosti Desničinih junaka, koji su „zaustavljeni u prostoru i vremenu“, i „poprimaju upravo poražavajuće crte“, govorio je i Živko Jeličić, smatrajući da je pisac stvorio neadekvatnu sliku, zbog čega bi jedan stranac mogao iz romana izvući sasvim pogrešne zaključke o zemlji i njenom narodu (Živko JELIČIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice (Izdanje ‘Zore’, Zagreb, 1950)“, *Hrvatsko kolo*, III/1950., br. 3, 549–555, 554).

Upravo u ovom aspektu Desničine proze Branko Peić je video dokaz pripovedačevog majstorstva, podvukavši kako je *Zimsko ljetovanje* „minuciozna, gotovo filtrirana (...) panorama življenja, trajanja, u kojoj elemenat potresnog dobija intonaciju fatalnosti protiv koje svaka borba postaje jedna velika nemogućnost“ (Branko PEIĆ, „O ljudima bez grada, u nevremenu. Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje* – izdanje ‘Kosmos’, Beograd 1957“, *Književne novine* (Beograd), god. VIII, br. 50, n. s., 6. 9. 1957., 3).

¹⁰ Zlatko POSAVAC, *Zimsko ljetovanje Vladana Desnice*, Zagreb 1963., 32.

Dodali bismo da su analize Zlatka Posavca i Vlatka Pavletića najpodrobnije i najtemeljnije. Zlatko Posavac interpretaciju romana objavljuje u zasebno štampanoj knjižici/priručniku, objavljenom pod naslovom *Zimsko ljetovanje Vladana Desnice* (Zagreb 1963.), dok Vlatko Pavletić publikuje svoj prikaz najpre u *Izvoru* („*Zimsko ljetovanje*, zrel prijenac Vladana Desnice“, *Izvor*, III/1950., br. 7/8, 533–542), a potom u knjizi *Analiza bez koje se ne može*, Zagreb 1961., 246–264.

¹¹ Jure Kaštelan sugerise na dotad neotkrivenu posebnost Desničnog stila. Kritike su, prema njegovom mišljenju, uglavnom fokus usmeravale na tematiku i realističnost pripovedanja, ne uočavajući važnost poetske komponente, koja odlikuje najistaknutije književne velikane (u ovom segmentu otkriva Desničinu srodnost sa Floberom, Džojzsom, Gogoljem, Zolom, Matošem i Krležom). Kaštelan naglašava izuzetnost „emocionalnih sadržaja“ koji se kriju u piščevim rečima, kroz koje provijeva „pjesnički, lirski, emocionalni odnos“ (Jure KAŠTELAN, „Pozija proze“, *Politika* (Beograd), god. L, br. 14451, 12. 3. 1953., 7).

priznala joj je književne kvalitete ali zamerila što u njoj nema onoga što bi kritika želela da u njoj ima¹².

Međutim, Vladanu Desnici bilo je onemogućeno da se bilo gde u javnosti oglasi i odbrani od napada. Njegov tekst pod naslovom „O jednom gradu i o jednoj knjizi“ – napisan 1950. kao reakcija na kritičarske primedbe – čekao je na objavljivanje čitave 4 godine, i štampan je u *Zadarskoj reviji* tek 1954. A u međuvremenu, i kad je *Zimsko ljetovanje* prestalo da bude tema, nastavljene su polemike, omalovažavanja i osporavanja Desničine umetnosti.

U pismu upućenom 1953. godine Veljku Petroviću, Desnica piše:

Zacijelo su i do vas doprli odjeci nedostojne i montirane kampanje koja se proti mene ovdje vodi, gotovo bez predaha, već kakvih 6-7 godina – od prvog dana kad sam se „literarno pojavio“ poslije rata. (...) Neću da upadam u patetički ton i da Vam natenane iznosim sve načine na koje sam maltretiran, unižavan, prešućivan, onemogućivan. Dovoljno je da Vam rekнем da je to doista jedinstven slučaj: i onim književnim radnicima čijoj se prošlosti može da zamjeri ponešto krupnije, već je odavna sve oprošteno i zaboravljeno: jedino prema meni – kome se, to podvlačim, nema šta da oprašta i zaboravlja – zauzima se ovaj stav i primjenjuje ovakav postupak. Gotovo ni jedna jedina moja objavljena stvar nije prošla bez zajedljivog i zlobnog napadaja, a svaki iole povoljniji osvrt bilo naše ili inostrane kritike na moj rad izazvao je zapjenjenu retoriziju. A na sve to sistematski mi je onemogućivano da u javnoj štampi odgovorim i pokažem da nisam nimalo reakcionaran već naprotiv neobično napredan čovjek i pisac. Ukratko, sad je stanje dotjeralo dotle da sam gotovo sasvim paraliziran u mom radu i lišen mogućnosti da ma šta ovdje objavljujem¹³.

Kontinuirana izopštenost i nipodaštavanja dovela su čak u pitanje nastavak bavljenja književnim radom, o čemu svedoče Desničina pisma upućivana beogradskim i novosadskim književnicima tokom 50-ih godina (pre svega mislimo na prepiske sa Veljkom Petrovićem, Draganom Jeremićem, Aleksandrom Tišmom i Aleksandrom Vučom).

U pismu Tišmi iz 1952., Desnica objašnjava svoj umetnički *credo*, tvrdeći da su njegove navodne pogreške, zapravo, namerne: „moram da priznam: ako griješim, pogreška je tim teža što je svijesna i hotimična“¹⁴. U istom pismu, Desnica na jedan diskretan način iskazuje želju da mu roman *Zimsko ljetovanje* bude štampan u Beogradu, i tom prilikom ukazuje na spremnost da modifikuje svoj rukopis:

U pogledu *Zimskog ljetovanja* možda ima nekih detalja koje bih u drugom izdanju ublažio (...) No to su samo detalji, pa bi ti ispravci i ublaženja bili neznatni. Istovetan stav Desnica iznosi i naredne godine (1953) u pismu Veljku Petroviću, u kom će reći: „Za eventualno beogradsko izdanje *Zimskog ljetovanja* mogao bih da, prema uputima koje bih od Vas dobio, izvršim kakvu retušu, naročito u jezičnom pogledu, dok bih u čisto ortografskom pogledu prepustio tamošnjoj redakciji da ga slobodno saobrazi beogradskom pravopisu“¹⁵.

¹² Aleksandar Tišma 1952. objavljuje u *Letopisu Matice srpske* prikaz *O lupina na suncu* (CXXVIII/1952., knj. 369, br. 5, 398–401), koji potom, pod istovetnim naslovom „*O lupine na suncu* Vladana Desnice“ (110–116) uvršćuje i u svoju knjigu *Pre mita*, Beograd 1989., 110.

¹³ V. DESNICA, „Tri pisma Veljku Petroviću“, *Književna istorija*, XLVII/2015., br. 156, 171.

¹⁴ Pismo Vladana Desnice Tišma je uvrstio u knjigu *Pre mita* („Jedno pismo Vladana Desnice i njegov povod“, 98–106), 101.

¹⁵ V. DESNICA, „Tri pisma Veljku Petroviću“, 173.

Ti ispravci o kojima Desnica govori biće predmet u daljoj analizi, a evo o čemu je reč – na samom kraju romana, u okviru beleške o piscu, stajala je sledeća napomena: „*Zimsko ljetovanje* ovdje izlazi u nešto skraćenom obliku“. Taj detalj u svom prikazu pominje Marin Franičević, smatrajući da su, s tim u vezi, izdavač i urednik dužni da daju objašnjenje. Naravno, objašnjenje je izostalo, ali je *Zimsko ljetovanje* 1957. godine doživelo svoje beogradsko izdanje – štampano je kao 8. knjiga u okviru edicije Jugoslovenski romani, u izdavačkoj kući Kosmos, sa pogovorom Radomira Kostantinovića.

Ova knjiga, kojoj je „nepravедno pripisano u grijeh više nego što ona zaslužuje uistinu“¹⁶, pojaviće se, dakle, 7 godina nakon objavljivanja u Zagrebu i to „u nešto proširenoj i poboljšanoj redakciji“, što će biti „prilika da mu se od kritike oda dužna pravda i naknada za onaj nehat, nemar i neraspoloženje kojim je praćeno prvo izdanje iz 1950. godine“¹⁷.

Beogradsko izdanje bilo je ponovni povod za kritičko prevrednovanje Desničinog romana, a svoje stavove o romanu izneli su Radomir Konstantinović¹⁸, Petar Džadžić, Ivan Ivanji, Nikica Kolumbić, Miodrag Maksimović, Risto Trifković¹⁹, Branko Peić, Predrag S. Perović i Dragiša Vitošević. Na ovaj način samo je delimično ispravljena nepravda naneta jednom piscu i jednoj knjizi, i zaustavljena kritika koja je, prema rečima Price, „prilično netačno i vulgarizatorski htjela osporiti nesporne kvalitete ovog pisca povodom *Zimskog ljetovanja*“²⁰.

U prikazima objavljivanim 1950., indikativna je tendencija da se Desnici, usled manjka osnovanih, književnih primedbi, spočitaju stvari koje nikako nemaju veze sa njegovim stvaralaštvom. U nedostatku argumenata kojima bi se mogla osporiti/pobiti, ili, Desničinih rečima kazano – likvidirati ova knjiga – sproveden je pokušaj koji, na simboličkoj ravni, možemo razumeti kao pokušaj likvidacije umetnika. Na ovaj način došlo je do diskvalifikovanja Desničine – i javne i privatne – ličnosti, to jest Desnice kao čoveka i Desnice kao književnika. Napominjano je da ovom piscu, čak i uprkos nespornom talentu, nedostaju humanost i „pravilan odnos prema čovjeku“ – elementarni preduslovi za stvaranje umetnosti koja će imati pravu, ljudsku vrednost (Franičević).

Zagrebačko izdanje dalo je povoda da Desnica bude optužen za anacionalnost i nečovečnost, zatim prezir prema likovima koje opisuje i ismevanje njihovog načina života (Franičević i Horvat), dok će kasnije kritike naglašavati upravo suprotno – isticće Desničinu „stvaralačku emociju“ (Price), zatim „natopljenost“ njegove proze „nenametljivom humanošću pisca koji osjeća sa svojim ‘junacima’“²¹, ali i nepobitnu činjenicu da je Desničina

¹⁶ Risto TRIFKOVIĆ, „Ponovo *Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice (Izdanje ‘Kosmos’, Beograd 1957)“, *Život*, VI/1957., 7–8, 79.

¹⁷ Dragiša VITOŠEVIĆ, „Uz novo izdanje *Zimskog ljetovanja* Vladana Desnice“, *Susreti*, VI/1958., br. 3, 279.

¹⁸ Kao ključnu odrednicu *Zimskog ljetovanja*, Radomir Konstantinović ističe „omeđenost u sebe“, tvrdeći da je u romanu „zazidan jedan pejzaž, jedan svet“, što formira utisak da je „Sve (je) u njemu jednom zauvek dato, sve je na svome mestu, u svom vremenu“. „Fatalnost u sudbinama likova“ i „večnost strašne besperspektive“ Konstantinović povezuje sa „fatalnošću u formi“ romana, determinisanu njegovom konačnošću, koju određuje kao „nesposobnost za otpisivanje i dopisivanje za promene“ (Radomir KONSTANTINOVIĆ, „Vladan Desnica ili konačna forma“ (pogovor *Zimskom ljetovanju*), u: Владан Десница, *Зимско љетовање*, Београд 1957., 221–227, 221, 222–223, 225).

¹⁹ Risto Trifković se oglašio i nakon prvog, zagrebačkog izdanja, objavivši prikaz pod naslovom „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice“, *Zora*, III/1950., br. 7–8, 73–74.

²⁰ Č. PRICA, „Ne traži čovjek temu, već tema čovjeka“, 182.

²¹ Mariijan MATKOVIĆ, „Vladan Desnica: *Olupine na suncu* (Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1952)“, *Svedočanstva*, I/1952., 8.

proza, zapravo, „poezija ljudskog, što odiše najhumanijim vrednostima piščevog suštinskog prodora u relativizirane norme odnosa čovek–vreme, subjekat–društvenost, građanska konvencija prema nestajanju i nastajanju“, što će prepoznati kao neku vrstu zajedničkog obeležja pisaca koje je iznedrilo isto podneblje: „Nije li ova poezija što je srećemo u Desnice jedan vid samo specifične poezije i dobrote pisaca čiji je užu zavičaj Severna Dalmacija (...)“²².

Nakon publikovanja druge varijante, kritičari nisu roman čitali isključivo kao „iskrivljenu sliku povijesnih događaja“²³, *Zimsko ljetovanje* prepoznato je kao „nesumnjivo obogaćenje naše literature ne samo tematski i po načinu pisanja, ne samo po zrelosti likova i celog ostvarenja, nego i kao ozbiljno delo, kao značajan roman jednog vrednog i originalnog našeg pisca“²⁴, kao „torzo talentiranog autora“ koji je „dao dovoljno eklatantnih dokaza svojih zavidnih mogućnosti književnog oblikovanja“, nastupivši „bez početničkih slabosti i nesigurnosti“, čime je „zauzeo istaknuto mjesto među suvremenim hrvatskim prozaistima“²⁵.

Kritika je ovaj put tragala za umetničkim kvalitetima romana, ne sagledavajući ga isključivo s obzirom na ispunjavanje, odnosno kršenje, spoljnih diktata. Ne samo da je ukazano na važnost dela kao razvojnog stupnja u procesu autorovog sazrevanja, već je više pažnje posvećeno umetničkim osobenostima Vladana Desnice – istaknute su, pre svega, intelektualna nadmoćnost i eruditivnost, zatim miran i slikovit način pripovedanja, jezička doteranost i stilska ugladenost²⁶ kao eklatantni dokazi piščeve briljantnosti.

Recepcija beogradskog izdanja imala je i simboličku vrednost – predstavljala je dokaz pomaka u razmišljanjima o književnoj umetnosti i bila je, kako je istakao Risto Trifković, „prvi znak naših slobodnijih umetničkih interpretacija koje su sve dotad drijemale u sjeni socrealističkog mrtvila i drijemeža“²⁷.

Kao roman štampan u dve verzije, *Zimsko ljetovanje* izazvalo je prilično oprečne stavove, a da, pritom, ni oni koji su pisali negativno, ni oni koji su pisali pozitivno, nisu osporavali romansijersku vrednost Desničinovog prvenca. Čak ni Marin Franičević – najoštriji i jedan od najostrašćenijih napadača *Zimskog ljetovanja* – neće propustiti da ukaže na to da je Desnica ušao u književnost kao izgrađena umetnička figura koja „dobro opaža“ i ume da „svoja opažanja izrazi dobrim književnim jezikom“²⁸, te njegovoj prozi nema šta da se prigovori u umetničkom pogledu.

²² B. PEIĆ, „O ljudima bez grada, u nevremenu“, 3.

²³ Z. KRAVAR, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice pod ideološkokritičkim lećama“, 11.

²⁴ Ivan IVANJI, „Književni neorealizam (Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*, Beograd, izdanje 'Kosmos')“, *Mladost* (Beograd), god. II, 10. 7. 1957., 37.

²⁵ V. PAVLETIĆ, „Krug se zatvara“, 264.

²⁶ Ovim povodom podsetićemo na prikaz Živka Jeličića (objavljen 1950, nakon zagrebačkog izdanja), u kome iznosi svoj sud o stilsko-jezičkim osobenostima Vladana Desnice. Iskazujući neslaganje sa Franičevićevom pohvalom na račun Desničinovog vladanja rečima, Jeličić tvrdi da Desnica poznaje dobro reč iz literature, ali ne i onu koja odražava stvarnost. On smatra da ovaj pisac živoj reči „uspijeva da (...) se približi (...) da je nasluti u detalju“, ali kada njome treba da predoči stvarnost, izmakne mu: „Njega zanese ljepota riječi, zanese ga sve ono što se može zaustavljeno promatrati; on voli da žvakoli običaj, on sjecka, sjecka stvarnost, u njemu sve teži prema statičkom promatranju ljudi i predmeta“ (Ž. JELIČIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice“, 555).

²⁷ R. TRIFKOVIĆ, „Ponovo *Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice“, 78–79.

²⁸ Marin FRANIČEVIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice“, *Republika*, VI/1950., br. 7, 456.

I. O DESNIČINIM „OGREŠENJIMA“

Uzeti za ozbiljnu književnu iluziju, znači u stvari suprotstaviti jedan *illusio* drugom.
(Pjer Burdije)

Istraživanje recepcije i redakcije *Zimskog ljetovanja* – osim što svedoči o odnosu književnosti i politike – podstiče i na razmišljanje o pitanjima koja se tiču statusa književne kritike, tačnije, važnosti njene društvene uloge i njene podređenosti ideološko-političkim parametrima tokom 50-ih godina XX veka.

Nakon Drugog svetskog rata, u okrilju marksističkih svetonazora, ustanovljeni su novi estetski standardi, koji su književnoj umetnosti dodeljivali „pomoćnu“ funkciju. Shodno tome, očekivalo se da *umetnost reči* bude u službi novih, progresivnih društvenih tendencija, što najpreciznije iskazuje Ždanovljevič stav da „Književnost treba gledati u njenoj nerazdvojnoj povezanosti s društvenim životom, na pozadini povijesnih i socijalnih činilaca koji utječu na književnika“²⁹.

Dakle, osnovni kriterijum za ocenjivanje književnog dela postaju agitatorstvo (literatura postaje „vid ideologije, sredstvo propagande i formiranja ‘novog čoveka’“)³⁰ i „stupanj vernosti“ kojim se prezentuje stvarnost. Trebalo je služiti narodu, izražavajući novu društvenu realnost, slaveći ratne pobjede i veru u optimističnu budućnost (pomenute zahteve eksplicirao je Krleža u eseju *Književnost danas*³¹, objavljenom 1945. u *Republici*).

Podsetićemo na velikog „književnog ideologa“ Marina Franičevića³², koji u svom tekstu programskog karaktera, štampanom u *Republici* 1947., pod naslovom „O nekim negativnim pojavama u našoj savremenoj književnosti“³³, podseća na skorija istorijska dešavanja, sugerisujući „naprednu ulogu“ koju književnost treba da dobije u novim društveno-politič-

²⁹ V. ROBERT ESCARPIT, *Sociologija književnosti* (prev. Božidar Gargo), Zagreb 1970., 12.

³⁰ Ratko PEKOVIĆ, *Paralelna strana istorije. Sporovi o jeziku, naciji, literaturi 1945–1991.*, Beograd 2009., 22. Peković u svojoj knjizi prilaže sadržaj telegrama podrške koji je Savez književnika uputio Centralnom komitetu KPJ: „Mi pisci-komunisti, vaspitavajući narodne mase u duhu socijalizma, u duhu Partije, dokazivaćemo na delu, kao i dosad, bezgraničnu i iskrenu ljubav prema Sovjetskom savezu i Boljševičkoj partiji, prema drugu Staljinu, od koga smo učili i od koga ćemo učiti. (...) Okupljeni oko našeg Centralnog komiteta i oko voljenog Tita mi ćemo svojim snagama izvršavati sve zadatke koje pred nas postavlja partija i još upornije nastaviti rad na izgradnji naše socijalističke domovine.“ (*Isto*, 34)

³¹ Esej *Književnost danas*, osim što je značajan kao Krležino prvo posleratno oglašavanje nakon petogodišnjeg ćutanja predstavlja i svedočanstvo o piščevim refleksijama na temu „zadataka“ koje istorijski momenat stavlja pred književne poslanike. Zapaža se Krležino korigovanje nekadašnjih stavova o potpunoj autonomiji umetnosti, kao i „diplomatsko“ prilagođavanje zahtevima trenutka.

³² O Desničinom odnosu prema ovom „ideologu duša“ svedoči jedan od „progutanih“ odgovora na Franičevićev napad (V. DESNICA, „Odgovor Marini Franičeviću“, u: *Progutane polemike*, 72–80), u kom pisac ukazuje na nečasnost kontinuirane hajke na njega: „Zlonamjerne interpretacije, lični napadaji i dojave, sistematsko prešućivanje i zatajivanje (...) svjesno nastojanje da se čovjek prikaže kao ono što nije, kao reakcionar, kao mračnjak, čak kao namjerni štetotinja i direktni neprijatelj svoje sredine, svoga društva, svoje zemlje i organizirano, godinama tjerano onemogućavanje da se on od tih opružbi pred javnošću ogradi, odbrani, opere – sve to nisu časna sredstva borbe“ (*Isto*, 78).

Ipak, Desnica ne zaobilazi da ovom „službenom načelniku književnog naroda“ oda ironično priznanje za iskrenost, spočitavajući tom prilikom njegovu podobnost i dodvoravanje partijskim glavarima: „Za ljubav te iskrenosti, štoviše, on je upravo herojskom nebrigom za svoju vlastitu ličnost prevladao onaj osjećaj izvjesne odvratnosti koji se nesumnjivo i u njemu samom morao da porodi, kad je u svojoj iskrenosti išao do one tačke na kojoj njegove riječi zvuče kao javno ukazivanje na nedovoljnu budnost te vlasti, i, doslijedno, kao poziv toj vlasti na nadležno uredovanje“ (*Isto*, 72).

³³ *Republika*, 7-8/1947.

kim okvirima. Posmatrajući je kao „dio opštenarodoga života“ (uz naglašeno uverenje da kao takva treba da se razvija „uporedo sa životom i ispred života jedino ako bude prožeta općenarodnom borbom“), Franičević vrlo jasno proklamuje njenu buduću ulogu:

Njeni zadaci su mnogostruki. Ne samo što treba umjetnički da odrazi događaje, nego i da utječe na razvoj. Ne samo što treba da dađe tip novog čovjeka, nego treba da utječe na njegov oblikovanje, na njegov odgoj, jer književnik je „inžinjer duša“, „učitelj života“³⁴.

Svojevrsna instrumentalizacija učinila je da književnost preraste u „sredstvo državne propagande“, kojem je cilj „da u glavu običnog, prosečnog čoveka na silu usadi antihumanistički mit i kompleks heroja i herojstva, napredne, pozitivne ličnosti“³⁵.

Iako, djahronijski sagledavano, književnim delima nije osporavana saznajna funkcija, ona su prevashodno posmatrana kao umetnički fenomen, a tek potom i kao potencijalna svedočanstva o vremenu i prilikama u kojima su nastajala/kojima se bave. U slučaju *Zimskog ljetovanja*, umetnička dimenzija nije bila sporna, a nije prenebregnuta ni dokumentarna („saznajna“) vrednost ovog romana. Vladan Desnica je prvi pisac koji je problematizovao specifičnosti Zadra, tematizujući posebnost njegovog mentaliteta i načina života – ova proza obiluje pojedinostima o životu likova (o tome šta jedu, gde i kako stanuju, kako provode vreme), zbog čega bi, smatra Petar Džadžić, roman mogao imati i etnografsku vrednost³⁶, odnosno istoriografsku, jer predstavlja „vjeran dokument vremena“³⁷. Kako Pavletić primećuje, Desnica je

Opisivao (...) ljude, predmete, pa čak i natpise, na koje je nailazio na tom ograničenom prostoru, i s njima u vezi čitave historije, odigravši ulogu vodiča–tumača bogate erudicije i književne kulture, koji vanredno zapaža vanjske detalje, povezuje ih s okolinom i prošlošću, ali bez čvrstog organskog jedinstva.³⁸

Međutim, kako se ispostavlja, Desničin hibris u slučaju *Zimskog ljetovanja* ticao se nedovoljne referencijalne funkcije romana, a to je „pitanje posebno osetljivo kada su književna dela posvećena bliskoj prošlosti (...) jer su ona redovno povezana sa naglašenim aktivističkim namerama pisca“³⁹. Neoprostivo je bilo što je jedan dobar pisac u odsudnom istorijskom trenutku izgubio dodir sa rodnom zemljom i njenim ljudima⁴⁰. U tome je ležao elementarni razlog nerazumevanja ovog romana.

Ključna i neoprostiva zamerka koja je pala na račun *Zimskog ljetovanja* bila je vezana za tobožnju nerealističnost. Neizjašnjavanje likova o zbivanjima kojima svedoče, zatim odsustvo izveštaja sa fronta, kao i nepokazivanje simpatija prema NOB-u, bili su i neshvatljivi i neprihvatljivi. Desničini junaci „ćute kao ribe“, „Narodna revolucija za selo Smiljevce ne

³⁴ M. FRANIČEVIĆ, „Za idejnost u našoj kritici“, u: *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti* (prir. Miroslav Šicel), Zagreb 1972., 276.

³⁵ Miloš BANDIĆ, „San o snazi“, *Književnost*, XII/1957., br. 7–8, 140.

³⁶ Petar DŽADŽIĆ, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, u: *Iz dana u dan*, Novi Sad 1962., 53–56, 55.

³⁷ Nikica KOLUMBIĆ, „Poezija Desničina romana *Zimsko ljetovanje*“, *Zadarska revija*, VII/1958., br. 1, 18.

³⁸ V. PAVLETIĆ, „Krug se zatvara“, 247.

³⁹ Kosta NIKOLIĆ, *Srpska književnost i politika (1945–1991). Glavni tokovi*, Beograd 2012., XII.

⁴⁰ J. HORVAT, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, 26.

postoji“, oni su „jedno iznimno selo u ovoj zemlji“, a posledica toga je da je slika sela „ispala kriva“⁴¹.

Isto tako, tok ratnih zbivanja nije osvetljen „kako treba“, pa Smiljevci ne poseduju „onih bitnih karakterističnih crta koje su se javljale u toku NOB-e u svakom našem selu“; osim toga, „narodi Dalmacije doživjeli su Narodnu revoluciju drugačije od Ićana, šjor Karla i comp.“⁴²

Postojala su dvojaka, međusobno isključiva i kontradiktorna očekivanja: s jedne strane stajala je potreba za dokumentarnim karakterom dela, a sa druge ukidanje, nedopuštanje analogija sa stvarnošću, ukoliko ona nije bila „poželjna“. Aktuelni problem Bandić je okarakterisao kao „moralno-konformistički“, podrugljivo ga opisujući kao svojevrsnu psihozu: „Nešto se sme reći, nešto ne sme. Ovo može, ali ovo, bogami, ne može, pazi, ne preteruj: opreznost je majka dugog i mirnog života. Obazrivost na sve strane! Iako možda malo karikirano izražena, psihoza je takva“⁴³.

Takav sticaj okolnosti doveo je do krajnje banalnih i paušalnih zapažanja. Franičević se, tako, ne zaustavlja na sumnjičavosti da se „recimo (...) može napisati roman iz tog vremena i bez partizana, bez simpatizera N. O. P. – a, bez odnosa prema borbi“⁴⁴, on čak izvodi zaključak da izvesna grupica muškaraca, pomenuta u romanu, mora biti četnička. Iako to ni na jednom mestu nije napisano, „to se vidi po riječima i po djelima“, pa je ta skupina osumnjičena i prepoznata kao izdajnička: „Partizanska ne može biti, jer partizani se nikada i nigdje nisu bavili ubojstvima i pljačkom“. Osim toga, „to selo moralo je dati i neke partizane, i naslućuje se, da moraju u selu postojati ljudi, koji sa simpatijama gledaju na narodnooslobodilačku borbu. Ali se to u ovom selu ni po čemu ne osjeća“⁴⁵.

Neobično je ponavljanje unisonih zaključaka (sročeni manje-više na istovetan način), koji poentiraju Desničino ogrešenje o prikazivanu stvarnost, ali ne zaobilaze da istaknu veličinu piščevog talenta. „Životna je stvarnost Smiljevaca jedno, a roman Vladana Desnice sasvim nešto drugo“⁴⁶, napisaoće Živko Jeličić, koji neće propustiti da pomene kako je Desnica u romanu „pokazao izrazitost svog talenta“ i „s upravo iznenađujućom sigurnošću i mirom razvio kontrapunktički osnovnu nit romana“⁴⁷. Skoro identičan stav izneće Srećko Diana, zamerajući Desnici nedostatak bunta, nedovoljnu zainteresovanost za revoluciju, istovremeno mu priznajući izuzetnost u detaljisanju i psihološkim opisima, kao i izvrsno vladanje književnim zanatom. Ipak, ta „krivo prezentovana stvarnost“, umanjivala je vrednosti romana: „Iako se čitava radnja odvija pod majstorstvom jednog dobrog stiliste, djelu nedostaje ona sugestivna moć, koja bi tu stvarnost što neposrednije i snažnije oblikovala, ali stil nije ono primarno što čini jedno književno djelo dobrim“⁴⁸. Sličnu ocenu ponoviće i

⁴¹ M. FRANIČEVIĆ, „Zimsko ljetovanje Vladana Desnice“, 457.

⁴² Srećko DIANA, „Vladan Desnica: Zimsko ljetovanje (Zagreb, Zora, 1950)“, *Slobodna Dalmacija* (Split), god. VIII, br. 1737, 31. 8. 1950., 2.

⁴³ M. BANDIĆ, „San o snazi“, 140.

⁴⁴ M. FRANIČEVIĆ, „Zimsko ljetovanje Vladana Desnice“, 457.

⁴⁵ *Isto*.

⁴⁶ Ž. JELIČIĆ, „Zimsko ljetovanje Vladana Desnice“, 554.

⁴⁷ *Isto*, 549.

⁴⁸ S. DIANA, „Vladan Desnica: Zimsko ljetovanje“, 2.

Ante Velzek, tvrdeći da „Djelo zadržava svoju umjetničku vrijednost opisa i izraza, ali gubi na opsegu i važnosti začete ideje“.⁴⁹ Uprkos tome što „popuštanje u obradi idejne tematike negativno djeluje na vrijednost i zanimljivost knjige Vladana Desnice“, ona „uza sve to ostaje jedno od uspješnih i snažnih prozних djela naše poratne književnosti“.⁵⁰

O realističnosti Desničinog romana bilo je i drugačijih mišljenja. Ukazujući na paradoksalnost neblagonaklonih reakcija na *Zimsko ljetovanje*, Marijan Matković tvrdi da „u doba kad je zahtjev za realizmom upravo bio parola naše kritike, najrealističnije djelo naše najnovije proze doživljuje polemičke i potpuno nepravedne napade“⁵¹. Sličnog je mišljenja i Marijan Jurković, koji u romanu prepoznaje „hladan snimak jedne realnosti“⁵², dok Srećko Diana smatra da roman, iako ne opisuje događaje iz NOB-a, ipak predstavlja „isječak iz naše narodne revolucije“, koja ostaje bez odjeka, „bez trunke revolucionarnosti“⁵³.

U kontekstu politizacije i instrumentalizacije umjetnosti, u vreme kada je književna produkcija bila pod budnim okom i u nadležnosti partijskih organa, prenebregnuta je ona krucijalna pretpostavka na koju je ukazao Pjer Burdije, a koja glasi:

Književni *illusio*, to osnovno pristupanje književnoj igri, koje zasniva verovanje u važnost ili svrhu književne fikcije, uslov je, gotovo uvek neprimetan, estetskog užitka koji je uvek, sa jedne strane, užitak igranja igre, učestvovanja u fikciji, potpunog slaganja sa pretpostavkama igre; uslov je takođe i književne iluzije i efekata verovanja (pre nego „efekata realnosti“) koje tekst može da stvori⁵⁴.

Zato je „Velika literatura, u svojoj mnogostrukoj složenosti, oduvek (...) bila i jedna vrsta deziluzije; ogorčenja; opomene; i nade“⁵⁵.

U trenutku publikovanja *Zimskog ljetovanja*, književni *illusio* morao je biti saglasan sa stvarnošću, što će reći – nije mogao biti razumevan kao proizvod slobodne stvaralačke ličnosti. Bilo je neophodno podređivanje novoustanovljenim normama, pri čemu je odstupanje od dominantnog narativa tumačeno kao hotimično ogrešenje. U svemu je tražen ideološki predložak, ili bar jasan trag ideološkog usmerenja.

Nepodobnost i nereprezentativnost Desničinih junaka, kao i izostanak „efekta realnosti“ (i to one realnosti označene kao poželjne), interpretirane su kao gubitak dodira sa domovinom, ali i kao dokaz svojevrsnog prezira koji autor gaji prema svojim likovima i svom narodu (Horvat). Gledano kroz pomenutu prizmu, u Desničinoj prozi prepoznat je animozitet prema zaostalosti seljana, u čemu je, istovremeno, videna i potvrda već uvreženog stava da su Sloveni varvari. S tim u vezi, Horvat će zaključiti da je Desnica svoju zemlju doživio kao mračan, varvarski prostor: „Kulturan i civiliziran čovjek, pored najboljih namjera, ne može izdržati u ovoj zemlji barbarstva i mraka – gdje čak i krmače djecu proždiru“⁵⁶.

⁴⁹ Ante VELZEK, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje* (izdanje državnog preduzeća 'Zora'). Knjiga o razrušenom Zadru“, *Narodni list* (Zadar), god. VI, br. 1579, 11. 7. 1950., 2.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ M. MATKOVIĆ, „Vladan Desnica: *Olupine na suncu*“, 8.

⁵² Marijan JURKOVIĆ, „Tuga i nada jedne proze“, *Savremenik*, 10/1956., 364.

⁵³ S. DIANA, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, 2.

⁵⁴ Pjer BURDIJE, *Pravila umjetnosti. Geneza i strukturalna polja književnosti* (prev. Vladimir Kapor, Zorka Glušica, Jovana Navalušić, Sonja Gobec i Mihajlo Letajev), Novi Šad 2003., 462.

⁵⁵ M. BANDIĆ, „San o snazi“, 140.

⁵⁶ J. HORVAT, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, 26.

Za razliku od ideološki ustremljenih kritičara, Nikica Kolumbić je podvukao Desničinu nameru da priču vezanu za ratna dešavanja prevede isključivo na ljudski nivo, bez želje za bilo kakvim ideološkim konotacijama. Kolumbić ističe da je Desnica vodio računa o osjetljivosti teme koje se latio, kao i o odabiru likova, koji nisu izraziti antipodi i nisu „izvanjskoj slici tadašnjeg burnog života davali boje i kontraste“, a što mu je kritika isprva najviše zamerala. Upravo suprotno – Desnica je „otkrio suštinu jednog života“ kroz dušu „malog, neprimjetnog čovjeka“⁵⁷, ujedno osvetljavajući i prošlost jednog grada. Takođe, prikazujući ljude koji se, bežeći od bombardovanja, sklanjaju u zaleđe, skrenuo je pažnju na još jednu, izrazito ljudsku crtu – fleksibilnost i rezilijentnost, manifestovane kroz sposobnost prilagođavanja, pogrešno tumačene kao neosteljivost na ratna dešavanja. Ovakvo razumevanje je, zapravo, najviše u skladu sa Desničnim eksplicitnim stavom o funkciji umetnosti, sažetim u sintagmatskoj formuli: „očovječenje čovjeka“.

Usredsređenost na ljudsku prirodu bila je pretežnija za Desnicu. U tekstu „O jednom gradu i o jednoj knjizi“ on će pokazati svoju začuđenost nad činjenicom da se niko od „predstavnik kulture“ nije pozabavio specifičnostima ljudskih karaktera zadarskog kraja. Upućujući na istoriju ovog podneblja i različite strane uticaje koji svaki natpis, precrtali su svaku šaru veziva, zabilježili svaku jezičnu aparatnost – ali skoro nitko nije obratio ozbiljnu pažnju na život čovjeka i na njegova životna pitanja⁵⁸.

Izuzet Desničine „neadekvatnosti“ u prikazivanju teme i likova, ideološki orijentisanoj književnosti posebno je zasmetao Desnič „istup“ u *Krugovima*, objavljen pod naslovom „Zapisi o umjetnosti“. Preporuka za uvođenje pojma „primijenjena književnost“ okarakterisana je kao „bezočno izazovna, zlobna i cinična“⁵⁹, čak opasna po mlade književne naraštaje. Praveći razliku između književnosti „zadajene idejom“ – koja služi konkretnim ciljevima – i one koja nudi umetničku vrednost, Desnica je sebi „presudio“, ostavši dugo zatim „prisilno nijem“⁶⁰, bez mogućnosti da se odbrani od proizvoljnih interpretacija i „izljeva žuči“.

Jedan kratak zapis „urodio je dalekosežnim posljedicama“⁶¹, onemogućivši njegovog autora da se oglasi u štampi i odbrani od zlonamernih i neistinitih interpretacija:

Odgovore i pokušaje objašnjenja u bilo kom obliku koje sam napisao na sve te napadaje, uzaludno sam nudio *svim* redakcijama koje su te napadaje objavile, pa i mnogim drugima. I tako, nije mi preostalo drugo nego da ih spremim u fascikli koja nosi naziv „Progutane polemike“⁶².

⁵⁷ N. KOLUMBIĆ, „Poezija Desničina romana *Zimsko ljetovanje*“, 18.

⁵⁸ V. DESNICA, „O jednom gradu i o jednoj knjizi“, 122.

⁵⁹ Ivan DONČEVIĆ, „Kukavičija jaja Vladana Desnice ili kako se ‘odgaja’ mladež“, u: *Progutane polemike*, 48–57, 53.

⁶⁰ V. DESNICA, „Nesporazumak oko ‘primijenjene’ književnosti: mali prilog našoj kulturnoj historiji“, u: *Progutane polemike*, 57–85, 72.

⁶¹ „Posljedica te hajke bila je da su se preda mnom zatvorila vrata svih redakcija u sredini u kojoj živim i u kojoj radim – čak i onih koje su me dotad insistentno pozivale na saradnju – i da su ta vrata zadugo ostala preda mnom zatvorena. Sami *Krugovi*, u kojima sam objavio tri nastavka mojih ‘zapisa’, odjednom su mi, via facti i bez predobjave otkazali gostoprimitstvo, pa su u svom daljem broju, mjesto četvrtog nastavka mojih ‘zapisa’, donijeli žestok napad na mene i na dotle objavljene nastavke. Znanci i kolege počeli su me čak i u društvenom ophođenju izbjegavati, naročito na vidnim mjestima i društvenim sastajalištima, a još naročnije u prisustvu datih lica, jer su održavanje i najformalnijih društvenih veza sa mnom – s osnovom ili bez osnova – smatrali krajnje neoportunim“ (V. DESNICA, „Nesporazumak oko ‘primijenjene’ književnosti“, 58–59).

⁶² Tekstovi koje je Desnica sabrao pod pomenitim naslovom ostali su „progutani“ narednih nekoliko decenija, da bi prvi put bili publikovani 2001. godine (v. ISTI, *Progutane polemike*).

Do koje mere su Desničini zapisi bili revolucionarni biva jasno tek kada se uzme u obzir širi kontekst onovremene jugoslovenske književnosti. Da bismo razumeli razmere pomenutog „prestupa“, podsetićemo da je iste te godine Miroslav Krleža održao svoj znameniti govor na Kongresu književnika u Ljubljani. Dakle, u trenutku kada je Krleža, dominantni akter jugoslovenske književne scene (ujedno intelektualac blizak vrhu vlasti), podržao nove „trendove“ u književnom stvaranju, diplomatski pokušavajući da promoviše „balans“⁶³ između umetničke „upotrebljivosti“/„korisnosti“ i slobode, Vladan Desnica osmelio se da, stupivši u odbranu umetničke autonomije, preporuča uvođenje jasne distinkcije između primenjene i umetničke književnosti. Desničin decidan stav protiv utilitarizma isprovociraće „napade koji nemaju nikakve stvarne veze s predmetom već predstavljaju samo izljeve žuči i davanje maha bijesu pojedinaca“, koje će sam autor nazvati „hotimično fabriciranje nesporazumaka“⁶⁴.

Ukoliko pođemo od ideje da književnost kroz dijalog sa društvom i kulturom kojoj pripada postaje i „jedinствена spoznajna alatka“⁶⁵ za proizvodnju smisla, možemo zaključiti da u momentu nastanka *Zimskog ljetovanja* smisao romana nije bio u dosluhu sa partijskim normama, a samim tim, nije mogla ni biti egzemplar političkih tendencija. Ideološka krutost i dogmatičnost, koje su težile podjarmljivanju i funkcionalizaciji književnog mnjenja, bile su glavna prepreka uklopivosti Vladana Desnice u opšteprihvaćeni sistem.

Ovaj autor imao je jasnu distancu prema dominantnom diskursu vremena u kojem je stvarao, te njegova umetnička reprezentacija istorijskog trenutka nije bila saglasna sa ustanovljenim ideološko-političkim nametima, zbog čega je morao biti kažnjen. Egzekutorsku ulogu preuzela je na sebe književna kritika (odnosno pojedini njeni predstavnici kao produžene ruke partije).

Bivajući posrednik između publike i pisca kao „proizvođača smisla“, kritika je intervenisala, pokušavši da ukine status ovom književniku, koji nije sopstvenu inspiraciju kanalisao u „pravom“ smeru.

Ako bismo situaciju u kojoj se Desnica nalazio pokušali da objasnimo imajući u vidu stav Robera Eskarpija da je „širina uspeha jednog pisca unutar njegove grupe srazmjerna njegovoj sposobnosti da bude ‘zvučni odjek’“⁶⁶, mogli bismo zaključiti da je izopštenost Vladana Desnice isključivo bila povezana sa njegovom „nepodobnošću“, tačnije, neuspevanjem da bude „odjek“ vladajućih glasova.

Posredi je bila zatvorenost ideološke svesti, koja ukida mogućnost drugačijeg mišljenja i time „raspolućuje svet, a na sebe preuzima zadatak izgradnje univerzalnosti bez obzira na stvarni odnos prema Drugome“⁶⁷. Insistiranje na polaritetu reakcionarna/„slobodna knji-

⁶³ Prema tumačenju Leva Krefta, dovođenje u vezu i balansiranje između politike (kao pragmatične, utilitarističke delatnosti) i književnosti (kao sfere umetničkog i duhovnog) podrazumeva submisivnost, te se pokušaj njihovog usklađivanja „obično razrešava tako što na lukav i prigodan način umetnost postaje instrument za tuđe, političke ciljeve“ (Lev KREFT, „Umetnost i politika“, *THK: časopis za teoriju izvođačkih umetnosti*, 3/2002., 102–110, 108). Shodno tome, Krefat za označavanje umetnosti podređene političkim ciljevima koristi sintagmu „politička umetnost“.

⁶⁴ V. DESNICA, „Nesporazumak oko ‘primijenjene’ književnosti“, 60.

⁶⁵ Andrea LEŠIĆ, *Bahtin, Bart, strukturalizam: književnost kao spoznaja i mogućnost slobode*, Beograd 2011., 321.

⁶⁶ R. ESCARPIE, *Sociologija književnosti*, 134.

⁶⁷ Dušan BOŠKOVIĆ, *Stanovišta u sporu*, Beograd 1981., 144.

ževnost“: „književnost u službi naroda“, ukinuta je svaka druga mogućnost postojanja – „Trećeg, dakle, i nema“⁶⁸.

Iako se „posao kritike ne sastoji u tome da otkriva veze između dela i autora, niti u tome da pomoću teksta rekonstruiše neku misao ili doživljaj, već pre da analizira delo kroz njegovu strukturu, arhitekturu, suštinski oblik, i kroz delovanje njihovih unutarnjih odnosa“⁶⁹, u slučaju ovog romana kritika se pozabavila neknjiževnim „prtljagom“, učinivši ga pretežnijim i relevantnijim od čisto umetničkih kvaliteta. U napisima o Desničinom romanu objavljivanom posle zagrebačkog izdanja prevagu je odnela ideološki nastrojena kritika, premda nijedan književni arbitar nije osporavao Desničin talenat.

Ukoliko uzmemo u obzir razmišljenje Pjera Burdijea o samostalnosti „čistih pisaca“ i intelektualaca u okrilju kulture kojoj pripadaju, možemo utvrditi da Desničina neukalupljenost i odudaranje od preporučenog predstavljaju svojevrsan dokaz umetničkih vrednosti, ali i autonomije.

Baveći se proučavanjem statusa kulture u okviru društva kao „polja moći“, Burdije je izveo zaključak da podređenost ustanovljavaju, i u njoj istrajavaju, najslabiji delatnici u kulturnom polju, i s tim u vezi izjavio je: „Ždanovizam, koji cveta među prosečnim i propalim piscima i umetnicima, samo je jedna od potvrda da heteronomija ulazi u polje preko proizvođača koji su najnesposobniji“⁷⁰.

Prema tumačenju ovog teoretičara, dalekosežnost uticaja intelektualca u polju kulture zavisi od stepena individualne samosvojnosti, zasnovane, pre svega, na kategorijama „etičke čistoće“ i kompetentnosti⁷¹.

U tom smislu, odnos javnosti prema Vladanu Desnici i njegovom romanu *Zimsko ljetovanje* indikativan je kao slučaj razračunavanja sa neistomišljenikom koji svoje intelektualne i stvaralačke snage nije stavio u službu sistemu. Iz tog razloga, ovaj pisac je delio sudbinu jeretika koji „odbijaju da učestvuju u ciklusu jednostavne reprodukcije (...) raskidaju sa normama stvaralaštva koje su na snazi i razočaravaju očekivanja polja“, što za posledicu ima činjenicu da takvi umetnici „najčešće ne mogu da uspeju da nametnu priznanje svojih proizvoda osim uz pomoć spoljašnjih promena“⁷².

Kao „jeretik“ čijim je beletrističkim tekstovima dodeljena presuda da „s našim vremenom, s našom stvarnošću, s našim ljudima, s onom istinom koja je uvijek bila pa i danas treba da bude glavni smisao umjetnosti, nemaju nikakve ili gotovo nikakve veze“⁷³, Desnica je bio privremeno i prinudno eliminisan iz književnih, kulturnih i društvenih tokova. Odbijajući da se povinuje stvaralačkim imperativima, branio je autonomiju umetničke

⁶⁸ M. Franičević se poziva na sledeće Lenjinove reči: „Živjeti u društvu i biti slobodan od društva, to ne može biti. Sloboda buržoaskog pisca, slikara ili glumice samo je zamaskirana (ili licemjerno kamuflirana) zavisnost od klase, od potkupljivosti, od egzistencije... Slobodnoj (čitaj od buržoazije zavisnoj) književnosti suprotstavlja se književnost koja, stavljanjem u službu naroda i progressa, postaje zaiosta slobodna“ (M. FRANIČEVIĆ, „Za idejnost u našoj kritici“, 279).

⁶⁹ Mišel FUKO, „Šta je autor?“, u: *Mehanizmi književne komunikacije*, Beograd 1983., 33.

⁷⁰ P. BURDIJE, *Pravila umetnosti*, 475.

⁷¹ Prema Burdijeovom tumačenju, „povećavajući svoju autonomiju (i, tako, između ostalog, slobodu da kritikuje vlast) intelektualci mogu da povećaju efikasnost političke akcije čiji cilj i sredstva nalaze princip u specifičnoj logici proizvodnje kulture“ (*Isto*, 467).

⁷² *Isto*, 359–360.

delatnosti u vremenu ograničenih sloboda i tek je promena ideološkog kompasa uticala na modifikaciju odnosa prema njegovoj književnoj delatnosti.

Dakle, priznanje njegovog književnog rada bilo je uslovljeno „spoljašnjim promenama“, i ovaj stvaralac je svoje zasluženno mesto stekao tek nakon slabljenja političkih i ideoloških okvira, koji su izricali stvaralačke i vrednosne uzuse u umetnosti.

2. ZAGREBAČKO ZIMSKO LJETOVANJE (1950.) I BEOGRADSKO ZIMSKO LJETOVANJE (1957.)

Desničinu želju da svoj rad, usled ne tako prijateljske klime u kojoj je živeo i radio, orijentiše na beogradske časopise i izdavačke kuće potvrđuje već pomenuto pismo upućeno Veljku Petroviću⁷⁴, a važno svedočanstvo predstavlja i prepiska koju je autor vodio sa Branislavom Miljkovićem, sekretarom Srpske književne zadruge. Na sticaj po autora nepovoljnih okolnosti ukazaće i Radovan Popović u tekstu „Preplitanja proleća i smrti. Fragmenti za biografiju Vladana Desnice“⁷⁵, u kome će citirati deo prepiske koji je Desnica vodio sa Miljkovićem 50-ih godina.

Naime, Desničine, nekoliko puta ponovljane, preporuke *Zimskog ljetovanja* nisu naišle na odjek u Beogradu, što predstavlja još jedan dokaz o nezasluženom tretmanu kako u zagrebačkoj, tako i u beogradskoj književnoj sredini⁷⁶.

U leto 1952. godine Desnica je pozvan da za SKZ-ovu kolekciju *Savremenik* priloži jednu zbirku pripovedaka, na šta je pisac odgovorio:

Nego, ja bih vam skrenuo pažnju na moj mali roman *Zimsko ljetovanje* od 10–11 normalnih tabaka, izdan 1950 od zagrebačke „Zore“ u 5.000 primjeraka i praktično već iscrpljen, osim nekoliko desetina primjeraka još zaostalih po zabitijim knjižarama. Vjerujem da je taj moj rad tamo vrlo malo ili nimalo poznat, a smatram da bi me on predstavio daleko potpunije i svestranije nego nova knjiga koju bih vam pripremio, naročito za čitalački krug koji malo pozna moje dosadašnje radove⁷⁷.

Nakon odbijanja Srpske književne zadruge da ponovo štampa *Zimsko ljetovanje*, Desnica pomalo rezignirano otpisuje: „Doduše, volio bih da je Zadruga odlučila izdati koju od

⁷³ I. DONČEVIĆ, „Kukavičja jaja Vladana Desnice ili kako se ‘odgaja’ mladež“, 49.

⁷⁴ V. DESNICA, „Tri pisma Veljku Petroviću“, 169–179.

⁷⁵ Radovan POPOVIĆ, „Preplitanja proleća i smrti. Fragmenti za biografiju Vladana Desnice“, *Književni magazin*, V/2005., br. 50, 58–61.

⁷⁶ S tim u vezi ukazali bismo na svojevrsan paradoks koji se ticao statusa Desnice u jugoslovenskoj sredini. Istražujući prisustvo Vladana Desnice u dokumentima SKJ, Bojan Đorđević otkriva sledeće „Da je Vladan Desnica u Savezu književnika Jugoslavije sve vreme posmatran kao jedan od najboljih jugoslovenskih pisaca svedoči i to što se vrlo često nalazio među onim književnicima čija su dela predlagana za prevođenje u inostranstvu kao ‘najbolji reprezent naše umetnosti i kulture uopšte’“. (Bojan ĐORĐEVIĆ, „Vladan Desnica u dokumentima Saveza književnika Jugoslavije“, u: *Hrvatsko-srpski/srpsko-hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Desničini susreti 2016.* (ur. Drago Roksandić), Zagreb 2017., 297–307, 304)

⁷⁷ Reč je o pismu Vladana Desnice, koje Radovan Popović citira u tekstu: R. Popović, „Preplitanja proleća i smrti“, 60.

mojih ranijih knjiga, i to ne samo iz ličnih, nego i iz općih, objektivnih razloga; ali kad ne može, ne može...⁷⁸

Do koje mere je Desnici bilo stalo da *Zimsko ljetovanje* doživi svoje beogradsko izdanje pokazuje i pismo upućeno sekretaru SKZ-a, nastalo 1955., u kome će pisac ponovo izreći svoje nastojanje:

Veoma bi me radovalo kad bi ovom prilikom Srpska književna zadruga u svojim edicijama objavila neki od mojih radova, ali eto, kao što rekoh, u ovaj mah nažalost nemam gotovu za štampu čitavu knjigu novih stvari. Osim kada bi za ovu prigodu došao u obzir moj romančić *Zimsko ljetovanje*, o čemu je već bilo govora u našoj ranijoj prepisci, a koji bi svojim obimom od 10 tabaka upravo odgovarao seriji „Savremenika“... A mene će neobično radovati ako se za nju odlučite...⁷⁹

Iako je Zadruga ponovo odbila Desničinu ponudu, dve godine kasnije će izdavačko preduzeće „Kosmos“ prihvatiti da publikuje *Zimsko ljetovanje*, čime će biti realizovana Desničina višegodišnja namera da beogradskoj čitalačkoj publici ponudi svoj roman. Tako se *Zimsko ljetovanje* pojavilo 1957. u ćirilichnoj verziji, u malo proširenijoj varijanti i sa izvesnim modifikacijama.

Ovom prilikom ukazaćemo na prirodu tih „retuša“, koje je Desnica već ranije pominjao. Beogradsko izdanje štampano je na ćirilici, ijekavicom, i iznosi ukupno 220 strana, pri čemu tekst romana obuhvata 214 stranica (7–221 str.), a pogovor Radomira Konstantinovića „Vladan Desnica ili konačna forma“, koji se nalazi na kraju knjige, sadrži 6 strana (221–227 str.).

Za razliku od njega, zagrebačka verzija štampana je latiničnim pismom (i to manjim fontom nego ćirilichna varijanta), sadrži ukupno 192 strane (7–199 str.), bez predgovora, ali sa Bilješkom o piscu, koja se nalazi na poslednjoj, 199. strani.

Imajući u vidu kritičarske zamerke upućene na račun prvog izdanja *Zimskog ljetovanja*, možemo reći da Desnica u rukopisu štampanom 1957. godine nije vršio nikakve intervencije u tematsko-motivskom niti sadržinskom smislu. Dakle, razlike su neznatne.

Najevidentnija jesu nepodudaranja u pisanju vlastitih imena, koja su drugačije transkribovana na ćirilici (Donnerovi/Донерови, Lisetta/Лизета, Cressoevic/Кресоевић, Eulalia Glimandello/Еулалија Глимандело, Giona/Ѓона, Vidossich/Видошић itd.).

Na svega nekoliko mesta u beogradskoj verziji postoje ubačeni delovi kojih nema u izdanju iz 1950. S obzirom na to da je reč o pasusima nevelikog obima, ovom prilikom ćemo ih navesti.

Prve razlike se zapažaju u III poglavlju. U zagrebačkom izdanju izostaju opisi prirode, praćeni opštim zapažanjima: u beogradskom izdanju opise jeseni prate i Ernestovi komentari situacije:

У мекој свилици између жмиркавих трепавица стапало се пролеће и јесен и потитравала обмана: можда идемо натраг, у љето – ко зна, можда се, у овим опћим

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto.

поремећајима, пореметио и механизам који смјењује годишња доба. Испосничко, ратом исцрпљено тијело тако вапи за топлином!⁸⁰

Dakle, opis prirode u jesen pobudio je razmišljanje o svojevrsnoj obmani, navodeći na pomisao o povratku unatrag, u okončano leto, što u sveopštoj pometnji nije bilo toliko zaprepašujuće. U zagrebačkom izdanju izostavljen je i Ernestov komentar Dalmacije: „Ипак је добра ова наша Далмација! Оскудна је, богу иза леђа, тегобна за снабдијевање у овим тешким временима, али сигурнија, по страни од великих догађаја.“⁸¹

Takođe, u beogradskom izdanju Ernesta u šetnji prate dva prijatelja, sa kojim on deli svoja zapažanja, dok je u zagrebačkom izdanju junak sam u trenutku naletanja aviona. I komentar zgrožene žene koja posmatra tela dece koja, oskrnavljena nakon bombardovanja, vise sa telegrafskih žica, ne postoji u zagrebačkoj varijanti, verovatno usled pominjanja bo- ga: „Боже, боже, где си! – јаукне жена, па се прекрсти“⁸².

I komentari ljudi koji su u grupi izašli iz skloništa i krenuli kućama, nisu uvršćeni u prvo izdanje. Čak i slika besnog seljaka koji upreže svog konja i proklinje grad u koji je došao:

Јер није то тек онако што сељак светком никад не долази у град! И ето сад као да му је најзад постао јасан тај несхватљиви и привидно безразложни обичај, од прадавнине, ваљда стољећима шутке преношен с оца на сина, попут честица мошти ушивене у амајлију која, невиђена и непојмљива, ипак зрачи своју чудотворну моћ.⁸³

Na prve veće razlike nailazimo u XV poglavlju: u zagrebačkoj varijanti izostaje ceo uvodni pasus (u zg izdanju ovo poglavlje je od strane 93 do strane 99, a u beogradskoj od 104 do 112 strane). U beogradskom izdanju pomenuta glava počinje na sledeći način:

У пустоши, из сваке ствари појудно расту успомене. Из сваке трице ниче повијест. Свака рбина постаје споменик. У Смиљевцима, једнако као и ма где друго. Гладна машта оплођује се сваком честицом сазнања. Крњадак средњевековне мамузе ишчакан лемешом из заораног гроба може да нам изазове пред очи таласе оклопника у јуришу, старински кључ ископан у присојном винограду отвара нам врата давно збрисаног темпларског самостана и уводи нас на прстима у његов мртви живот. Просвиран шљем у јарку поред цесте садржава једну људску главу, јелова крстача над туђинским војником, погинулим, сасвим ван програма, у случајном проласку означава читав један људски живот. Један живот који, ту, непуна два педља дубље, (јер плитка су и журајива та војничка покапања на проласку, пред ноћи која надлази) лежи већ протруо под кожном упртачама, с дубањом у прешироком шљему и с плоскицом о истршалоу куку. И лимена порција из које сад мирно пију пилићи, и одбачен шаржер стројнице, и мједна чаура сигналне ракете у коју сад дувају као у пиштаљку сеоска дјеца – све је то споменик, све је то минули живот.

⁸⁰ Владан Десница, *Зимско љетовање*, Београд 1957., 20.

⁸¹ *Isto*, 21.

⁸² *Isto*, 26.

⁸³ *Isto*, 28.

У недостатку новина, свешчица романа у наставцима и разговора по бријачницама, Задрани су навикли на Ићанова вечерња причања. *El nostro contastorie* окрстио га је шјор Карло. И нису без неког притајеног задовољства ишчекивали та вечерња посијела. А свака ситница бивала је добар повод за почетак приче.⁸⁴

Takođe, čitav jedan segment je dodat u beogradskoj varijanti. Iako ova proširenja ne možemo smatrati „spornim“, niti u sadržinskom smislu važnim, samo ih konstatujemo.

U zagrebačkom izdanju izostaje i deo koji se tiče priče o „neznanki“ Eulaliji Griman-delo. Ovaj uvod je razrađeniji u beogradskoj varijanti, čime je upotpunjena slika o načinu razmišljanja i životarenju likova romana, koji vreme ispunjavaju pričama o tuđim životima:

Из тих Ићанових прича и из шкртих али оштро зарезаних запажања старе попадије сазнавали су Задрани многе смиљевачке згоде, а лица су још недавно у тим згодама одиграла неку улогу, свежи утопљеници у плачацу заборава, помало су оживљавала блиједим руменидом и опет почињала да дишу, захукујући бојаљивим дахом „контасторијино“ вјечно огледалце. Сад већ једнако отсутна и нестварна за смиљевачке очевице као и за Задране, живјела су, за једне као и за друге, тек својим дводимензионалним животом пуке сјене и суште помисли, равна према свему и свакоме, чиста од било какве пристрасности или предилекције, и спремна да, без икаква обзира према историји, брже васкрсну пред зазивањем радозналијега и да се свесрдније предаду топлијој уобразиљи. А занкоћутна Лизета као да је била одабрани медиј тих лутајућих сјена. О, често је о њима знала још више, и још присније, него и сам Ићан, него и сама попадија! Они су се само чудили одакле ли, из каквог ли тајног извора, слабашна плава женица извлачи та тачна сазнања о незнатим догађајима и та вјерна сјећања ствари које никад није упознала.

А тако су хлапиле за животом те сјене, тако вапиле за оваплоћењем! И често је било довољно да их летимично такне крило једне ријечи, узгредни спомен у разговору, па да одмах иступе из мутне позадине и да оцртају свој обрис у делујавом диму Ићанова огњишта. Из његова причања, зачињена попадијиним умјесним допунама и одуховљена Лизетиним тананим дослућивањима, саткала се тако, у заједничкој сарадњи, и „прича о неznанки“.⁸⁵

Što se ostalih izmena tiče, one su više formalne prirode i odnose se na organizaciju poglavlja (napominjemo da zagrebačko izdanje poseduje 30, a beogradsko 35 poglavlja). Do nepodudaranja u broju poglavlja prvi put dolazi u segmentu pod brojem XVIII. Tako je u izdanju iz 1950. godine priča o popadijinoj sahrani podeljena na dva poglavlja (XVIII i XIX), a u onom iz 1957. na tri (XVII, XIX i XX).

Obrnut je slučaj u narednom poglavlju: glava XXII u zagrebačkoj varijanti (137–149 str.) biva podeljena u beogradskom izdanju na dva dela, obuhvatajući poglavlja XXIII i XXIV (153–165 str.). Tekst koji u izdanju iz 1950. počinje na 141., a završava na 149. strani, u izdanju iz 1957. predstavlja deo narednog poglavlja, koje započinje rečenicom:

Ноћ је била ведре. Путем се шјор Карло – ваљда размишљајући о данашњој заклетви и о другим чудним и неслућеним стварима које су у посљедње вријеме доживјели –

⁸⁴ Isto, 104–105.

⁸⁵ Isto, 105–106.

навратио на своју омиљену тему: како није потребно да човек путује на крај свијета па да доживи нешто неobično (...).⁸⁶

Priča o šjor Karlovoj tobožnjoj smrti podjeljena je u beogradskom izdanju na 2 poglavlja, XXV (165–172 str.) i XXVI (172–176 str.), a u zagrebačkoj verziji zauzima jedno, XXIII poglavlje (149–157 str.).

Poglavlje XXVIII (180–189 str.) u zagrebačkom izdanju podjeljeno je na dva dela, a u beogradskom – XXXI (201–206 str.) i XXXII (206–211 str.).

Poslednje, XXX poglavlje (193–199 str.) u zagrebačkom izdanju izdvojeno je na dva: XXXIV (215–219 str.) i XXXV (219–221 str.).

VLADAN DESNICA'S *ZIMSKO LJETOVANJE* IN ZAGREB AND BELGRADE

Summary: The aim of this paper is to provide a parallel analysis of the revisions and the reception of two versions of Desnica's novel *Zimsko ljetovanje* (*Summer Vacation in Winter*) – one published in Zagreb (1950) and the other in Belgrade (1957) – in order to point out the differences between them and the opposing reactions they were met with. Researching the novel, which has, in the words of R. Trifković, “been accused of more than what was its due”, will serve as a starting point for an analysis of the status of literary criticism in the 1950s: its role in society and its subordination to ideological parameters. This attempt at a reckoning with Vladan Desnica and his book, whose “literary qualities (...) the critics acknowledged, while nevertheless resenting the lack of they wished it would contain” (in the words of A. Tišma), demonstrates the paradigmatic quality of the treatment received by the novel. It reveals the criteria that guided the literary critics of the time in their assessment of the quality of a literary text (which included “adequately” covering the topic, featuring “bright moments”, “perspective”, “positive protagonists” and a realistic depiction of characters and events, etc.).

Desnica's “incorrect”, or rather, “erroneous” artistic representation of the moment in history, combined with his consistent and relentless resistance to any restrictions of artistic freedoms (which were expressly stated in his *Writings on Art* (*Zapisi o umjetnosti*) provoked a “frenzied backlash”, accusations and continuous attempts at eliminating the author from the cultural and social scenes. This paper will focus on Desnica's “transgression”, his attempts to defend himself from attacks by the critics (collected in *Progutane polemike* (*Swallowed-down Polemics*)) and his correspondence with various contemporaries (A. Tišma, V. Petrović, B. Miljković) which attest both to his status and to his long-held wish to have the novel published in Belgrade. The final part of the paper points to Desnica's “final touches”: the modifications that constitute the slight differences between the Zagreb and Belgrade editions of the novel.

Key words: *Zimsko ljetovanje* (1950.), *Зимско љетовање* (1957.), Vladan Desnica

⁸⁶ Isto, 157.

Izvori

Vladan DESNICA, *Zimsko ljetovanje*, Zagreb 1950.

Владан ДЕСНИЦА, *Зимско љетовање*, Београд 1957.

Literatura

Miloš BANDIĆ, „San o snazi“, *Književnost*, XII/1957., br. 7–8, 139–155.

Dušan BOŠKOVIĆ, *Stanovišta u sporu*, Beograd 1981.

Pjer BURDIJE, *Pravila umetnosti. Geneza i strukturalna polja književnosti* (prev. Vladimir Kapor, Zorka Glušica, Jovana Navalušić, Sonja Gobec i Mihajlo Letajev), Novi Sad 2003.

Vladan DESNICA, „Nesporazumak oko ‘primijenjene’ književnosti: mali prilog našoj kulturnoj historiji“, u: *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001., 57–85.

Vladan DESNICA, „O jednom gradu i o jednoj knjizi“, u: *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001., 72–80.

Vladan DESNICA, „Odgovor Marinu Franičeviću“, u: *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001., 117–132.

Vladan DESNICA, „Tri pisma Veljku Petroviću“, *Književna istorija*, XLVII/2015., br. 156, 169–179.

Srećko DIANA, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje* (Zagreb, Zora, 1950)“, *Slobodna Dalmacija* (Split), god. VIII, br. 1737, 31. 8. 1950., 2.

Ivan DONČEVIĆ, „Kukavičja jaja Vladana Desnice ili kako se ‘odgaja’ mladež“, u: *Progutane polemike* (prir. Jovan Radulović), Beograd 2001., 48–57.

Petar DŽADŽIĆ, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, u: *Iz dana u dan*, Novi Sad 1962., 53–56.

Bojan ĐORĐEVIĆ, „Vladan Desnica u dokumentima Saveza književnika Jugoslavije“, u: *Hrvatsko-srpski/srpsko-hrvatski interkulturalizam danas. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa Desničini susreti 2016.* (ur. Drago Rokсандić), Zagreb 2017., 297–307.

Robert ESCARPIT, *Sociologija književnosti* (prev. Božidar Gargo), Zagreb 1970.

Marin FRANIČEVIĆ, „Za idejnost u našoj kritici“, u: *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti* (prir. Miroslav Šicel), Zagreb 1972., 275–287.

Marin FRANIČEVIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice“, *Republika*, VI/1950., br. 7, 456–457.

Mišel FUKO, „Šta je autor?“, u: *Mehanizmi književne komunikacije*, Beograd 1983., 32–59.

Joža HORVAT, „Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*“, *Književne novine* (Beograd), god. III, 27. 6. 1950., 26.

Ivan IVANJI, „Književni neorealizam (Vladan Desnica: *Zimsko ljetovanje*, Beograd, izdanje ‘Kosmos’)“, *Mladost* (Beograd), god. II, 10. 7. 1957., 39.

Živko JELIČIĆ, „*Zimsko ljetovanje* Vladana Desnice (Izdanje ‘Zore’, Zagreb, 1950)“, *Hrvatsko kolo*, III/1950., br. 3, 549–555.

Marijan JURKOVIĆ, „Tuga i nada jedne proze“, *Savremenik*, 10/1956., 363–371.

Jure KAŠTELAN, „Poezija proze“, *Politika* (Beograd), god. L, br. 14451, 12. 3. 1953., 7.

Nikica KOLUMBIĆ, „Poezija Desničina romana *Zimsko ljetovanje*“, *Zadarska revija*, VII/1958., br. 1, 14–28.

Radomir KONSTANTINOVIĆ, „Vladan Desnica ili konačna forma“ (pogovor *Zimskom ljetovanju*), u: Владан Десница, *Зимско љетовање*, Београд 1957., 221–227.

- Zoran KRAVAR, „Zimsko ljetovanje Vladana Desnice pod ideološkokritičkim lećama“, u: *Desničini susreti 2010.: zbornik radova* (ur. Drago Roksandić i Ivana Cvijović Javorina), Zagreb 2010., 9–18.
- Lev KREFT, „Umetnost i politika“, *THK: časopis za teoriju izvođačkih umetnosti*, 3/2002., 102–110.
- Andrea LEŠIĆ, *Bahtin, Bart, strukturalizam: književnost kao spoznaja i mogućnost slobode*, Beograd 2011.
- Miodrag MAKSIMOVIĆ, „Zimsko ljetovanje Vladana Desnice u izdanju ‘Kosmosa’“, *Politika* (Beograd), god. LIV, br. 15811, 13. 5. 1957., 15.
- Dušan MARINKOVIĆ, „Književna kritika i Zimsko ljetovanje“, u: *Zbornik radova o Vladanu Desnici* (ur. Dušan Rapo), Zagreb 2004., 66–69.
- Marijan MATKOVIĆ, „Vladan Desnica: *Olupine na suncu* (Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1952)“, *Svedočanstva*, I/1952., 8.
- Kosta NIKOLIĆ, *Srpska književnost i politika (1945–1991). Glavni tokovi*, Beograd 2012.
- Vlatko PAVLETIĆ, „Krug se zatvara. Zimsko ljetovanje – zreli prvijenac Vladana Desnice“, u: *Analiza bez koje se ne može*, Zagreb 1961., 246–265.
- Branko PEIĆ, „O ljudima bez grada, u nevremenu. Vladan Desnica: Zimsko ljetovanje – izdanje ‘Kosmos’, Beograd 1957“, *Književne novine* (Beograd), god. VIII, br. 50, n. s., 6. 9. 1957., 3.
- Ratko PEKOVIĆ, *Paralelna strana istorije. Sporovi o jeziku, naciji, literaturi 1945–1991.*, Beograd 2009.
- Predrag S. PEROVIĆ, „Vladan Desnica: Zimsko ljetovanje (Kosmos, Beograd, 1957)“, *NIN* (Beograd), br. 348, 1. 9. 1957., 9.
- Radovan POPOVIĆ, „Preplitanja proleća i smrti. Fragmenti za biografiju Vladana Desnice“, *Književni magazin*, VI/2005., br. 50, 58–61.
- Zlatko POSAVAC, *Zimsko ljetovanje Vladana Desnice*, Zagreb 1963.
- Čedo PRICA, „Ne traži čovjek temu, već tema čovjeka (Uz knjigu *Olupine na suncu* Vladana Desnice)“, *Krugovi*, 2/1952., 181–185.
- Aleksandar TIŠMA, *Pre mita*, Banja Luka 1989.
- Risto TRIFKOVIĆ, „Ponovo Zimsko ljetovanje Vladana Desnice (Izdanje ‘Kosmos’, Beograd 1957)“, *Život*, VI/1957., 7–8, 78–80.
- Ante VELZEK, „Vladan Desnice: Zimsko ljetovanje (izdanje državnog preduzeća ‘Zora’). Knjiga o razrušenom Zadru“, *Narodni list* (Zadar), god. VI, br. 1579, 11. 7. 1950., 2.
- Dragiša VITOŠEVIĆ, „Uz novo izdanje Zimskog ljetovanja Vladana Desnice“, *Susreti*, VI/1958., br. 3, 279–283.